

به نام خدا

بررسی مقایسه‌ای شرایط احراز شایستگی پست ریاست جمهوری در ایران و فرانسه

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۲.....	الف) تعیین و نصب رئیس‌جمهور در نظام حقوقی فرانسه
۲.....	۱. نگاهی به جایگاه رئیس‌جمهور در قانون اساسی جمهوری پنجم
۴.....	۲. شرایط داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری فرانسه
۸.....	ب) شرایط انتخاب رئیس‌جمهوری اسلامی ایران
۹.....	۱. شرایط مربوط به تابعیت
۱۰.....	۲. مدیریت و تدبیر
۱۱.....	۳. شرایط اخلاقی
۱۱.....	۴. شرایط عقیدتی
۱۲.....	مشکلات موجود و پیشنهادهایی برای اصلاح
۱۶.....	نتیجه‌گیری

کد موضوعی: ۲۶۰

شماره مسلسل: ۹۴۲۱

دفتر: مطالعات سیاسی

دی ماه ۱۳۸۷

بررسی مقایسه‌ای شرایط احراز شایستگی پست ریاست جمهوری در ایران و فرانسه

چکیده

یکی از موضوعات مهم در مطالعات حقوق اساسی تطبیقی، شرایط لازم در هر نظام سیاسی برای تصدی پست‌های مهم به‌ویژه ریاست جمهوری است. این گزارش به بررسی تطبیقی شرایط لازم برای احراز پست ریاست جمهوری در دو نظام حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران و فرانسه اختصاص دارد. با توجه به نواقص و برخی ایرادات موجود در قانون انتخابات ریاست جمهوری ایران، شناخت و اطلاع از راهکارها و تدابیر اتخاذ شده در نظام‌های دیگر از جمله فرانسه، ما را کمک می‌کند تا نقاط قوت و ضعف قوانین و ترتیبات موجود را بهتر بشناسیم و در بهبود آن بکوشیم.

مقدمه

گزینش مسئولان عالی‌رتبه در یک نظام سیاسی یکی از اساسی‌ترین کارویژه‌های نظام حقوقی یک کشور را تشکیل می‌دهد. احراز شایستگی پست ریاست جمهوری در ایران و فرانسه یکی از موضوعات مهم حقوق اساسی تطبیقی است. در این تحقیق تلاش می‌شود با رهیافتی مقایسه‌ای نحوه و چگونگی احراز صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری در دو نظام حقوقی متفاوت بیان گردد. بررسی نحوه احراز

شایستگی پست ریاست جمهوری با رهیافتی مقایسه‌ای، این امکان را فراهم می‌سازد تا نقاط قوت و ضعف ساختارهای اداری و سیاسی خویش را بهتر روشن سازیم. در حقیقت، تجزیه و تحلیل تطبیقی در حوزه حقوق اساسی با خارج ساختن ما از چارچوب مفروضات و ترتیباتی که معمولاً بستر عمل ما را در یک نظام حقوقی خاص تشکیل می‌دهند، به گسترده شدن آگاهی ما از امکانات حقوق عمومی کمک می‌کند.

رویکرد تطبیقی همچنین ما را به تدوین نظریه‌های کلی درباره حقوق عمومی وامی‌دارد و برای نشان دادن میزان کارایی نظام حقوقی حاکم گامی مهم و اساسی به شمار می‌آید. در این چارچوب، تلاش خواهیم کرد تا با رهیافتی مقایسه‌ای نحوه و چگونگی احراز صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری را در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه به صورت مختصر تبیین کنیم.

الف) تعیین و نصب رئیس‌جمهور در نظام حقوقی فرانسه

۱. نگاهی به جایگاه رئیس‌جمهور در قانون اساسی جمهوری پنجم

مطابق اصل چهارم قانون اساسی فرانسه^۱ رئیس‌جمهور حافظ اجرای قانون اساسی است. وی با داوری خویش هماهنگی قوای حاکم و همچنین استمرار حکومت را تضمین می‌کند. رئیس‌جمهور ضامن استقلال ملی، تمامیت ارضی، احترام به قراردادهای اتحادیه و معاهدات است. همچنین اصل پنجم مقرر می‌دارد که رئیس‌جمهور برای مدت پنج سال از طریق آرای مستقیم مردم انتخاب می‌شود، که

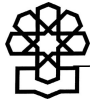
1. Constitution de la République française du 4 Octobre 1958.

مقررات اجرای مفاد این اصل به‌وسیله یک قانون خاص معین شده است. نحوه انتخابات ریاست جمهوری در اصل ششم بیان شده است. براساس این اصل رئیس‌جمهور به موجب اکثریت مطلق آرای عمومی انتخاب می‌شود. چنانچه در مرحله اول انتخابات ریاست جمهوری، آرای کافی حاصل نشد مرحله دوم در دومین «یکشنبه» انجام می‌پذیرد. در دومین مرحله، صرفاً آن دو نامزدی که در اولین مرحله، بیش‌ترین آرا را به خود اختصاص داده‌اند، می‌توانند در انتخابات شرکت کنند.

قدرت و اختیارات رئیس‌جمهور در اصل هفتم بیان شده است که رئیس‌جمهور نخست‌وزیر را تعیین می‌کند و قبول استعفای نخست‌وزیر نیز برعهده وی است. براساس اصل هشتم ریاست هیئت وزیران با رئیس‌جمهور است. مطابق اصل ۱۲ رئیس‌جمهور تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های صادره از طرف هیئت وزیران را امضا می‌کند. وی مقامات لشکری و کشوری را منصوب می‌کند. همچنین اعطای استوارنامه سفرا و فرستادگان ویژه به دولت‌های خارجی توسط رئیس‌جمهور انجام می‌گیرد. ریاست جمهوری استوارنامه سفرا و فرستادگان ویژه خارجی به کشور را می‌پذیرد و فرماندهی کل قوا و ریاست شوراها و کمیته‌های عالی دفاع ملی با رئیس‌جمهور است.

براساس اصل ۱۶ قانون اساسی هرگاه نهادهای جمهوری، استقلال ملی، تمامیت ارضی، یا اجرای تعهدات بین‌المللی در موارد مهم و اضطراری در معرض مخاطره قرار گیرند و روند عادی و قوای حاکمه مختل شود، رئیس‌جمهور تصمیمات مقتضی را پس از مشورت رسمی با نخست‌وزیر و رؤسای مجلسین و رئیس شورای قانون اساسی اتخاذ می‌کند.

از این رو، در قانون اساسی جمهوری پنجم، علاوه بر کارکردهای تشریفاتی سنتی، مانند به حضور پذیرفتن مقامات خارجی و یک نقش عام به‌عنوان حافظ قانون اساسی و ضامن استقلال ملی، رئیس‌جمهور دارای شمار کثیری از وظایف خاص است که او را به پایه و اساس فرایندهای حکومتی تبدیل می‌کنند. بنابراین، انتخاب رئیس‌جمهور در فرانسه به‌عنوان بالاترین مقام حکومتی دارای شرایط و ویژگی‌هایی است که به آن اشاره خواهیم کرد.

۲. شرایط داوطلبان انتخابات ریاست جمهوری فرانسه

براساس ماده (۴۴) قانون انتخابات فرانسه، هر فرانسوی (اعم از زن و مرد) که حداقل دارای ۲۳ سال باشد می‌تواند خود را به‌عنوان نامزد انتخابات ریاست جمهوری معرفی کند، مشروط بر اینکه صلاحیت حقوقی و حق رأی داشته باشد، به این معنا که به موجب قانون ممنوع از رأی دادن نشده باشد. از سوی دیگر خدمت سربازی خود را انجام داده یا مطابق قانون از خدمت سربازی معاف شده باشد. در زمان داوطلبی شاغل در هیچ‌گونه فعالیت دولتی یا خصوصی نباشد و در نهایت بتواند حداقل ۵۰۰ امضا از منتخبین بخش‌های مختلف فرانسه اعم از نمایندگان پارلمان، شورای شهر و روستا، شهرداری‌های منتخب و... به دست آورد. علاوه بر شرایط فوق‌الشاره نامزد ریاست جمهوری باید اظهارنامه‌ای مبتنی بر اعلام اموال منقول و غیرمنقول خود را در زمان اعلام نامزدی ارائه کند.

یکی از ویژگی‌های نظام حقوقی فرانسه در خصوص تعیین صلاحیت نامزدهای

انتخابات ریاست جمهوری سیستم خاصی است که به سیستم «پدر خواندگی»^۱ معروف شده است. قانون «ارگانیک»^۲ یا «سازمانی» (که در سلسله مراتب قانونی بالاتر از قوانین عادی قرار دارد) راجع به انتخابات ریاست جمهوری^۳ مقرر کرده است که نامزد این پست باید از طرف ۵۰۰ نفر از منتخبین مردم از ۳۰ استان پیشنهاد شود. اما لازم به ذکر است که منتخبینی که مدنظر قانون‌گذار اساسی فرانسه است بسیار پرشمارند به طوری که مجموع آنان از نیم میلیون نفر نیز بیشتر است. این وعده از جمله شامل اعضای مجالس زیر هستند:

اعضای پارلمان فرانسه (مجلس شورای ملی و مجلس سنا، جمعاً ۸۹۸ نفر)،
اعضای شوراهای منطقه‌ای (۳۰ منطقه، جمعاً بیش از ۱۷۰۰ نماینده)، اعضای شوراهای استانی (۱۰۰ استان، جمعاً بیش از ۳۸۰۰ نماینده)، اعضای شوراهای شهر و روستا (جمعاً بیش از ۴۹۷۰۰۰ منتخب) و نیز شهرداران فرانسه (جمعاً بیش از ۳۶۰۰۰ منتخب). بدین ترتیب ۵۰۰ امضای مورد اشاره قانون‌گذار فرانسه را می‌توان از بیش از ۵۰۰.۰۰۰ منتخب مردم فراهم کرد.

هدف اصلی قانون‌گذار فرانسوی از سیستم اخذ ۵۰۰ امضاء از منتخبین این است که گرچه هر فردی که صلاحیت عمومی مندرج در قانون انتخابات را دارد به لحاظ نظری می‌تواند نامزد انتخابات ریاست جمهوری شود ولی در عمل، نامزد انتخابات ریاست جمهوری باید با تشکیلات سیاسی کشور مرتبط باشد. اخذ امضا از نمایندگان

1. Système de patrimonialité
2. Lois Organiques
3. Les lois organiques n° 76-528 du 18 juin 1976, n° 83-1096 du 20 décembre 1983, n° 88-35 et 88-36 du 13 janvier 1988, n° 88-226 du 11 mars 1988, n° 90-383 du 10 mai 1990, n° 95-62 du 19 janvier 1995, n° 95-72 du 20 janvier 1995, n°99-209 du 19 Mars 1999 et n° 2001-100 du 5 février 2001.

منتخب مردم نشان‌دهنده این است که نامزد ریاست جمهوری یک شخصیت سیاسی است.^۱

شورای قانون اساسی فرم‌های مشخصی را پیش از انتخابات تهیه و از طریق مجاری رسمی در دسترس قرار می‌دهد. افراد واجد صلاحیت برای معرفی نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری با تکمیل و امضای فرم چاپی نامزدهای مورد نظر خود را معرفی می‌کنند. در برخی موارد امضای معرف باید توسط سازمان یا مرجعی که معرف در آن عنوان نمایندگی دارد، تأیید شود.^۲ هر معرف فقط می‌تواند یک نامزد را معرفی کند. برگه‌های معرفی‌نامه باید حداکثر ۱۵ روز پیش از چاپ فرمان فراخوان رأی‌دهندگان برای شرکت در انتخابات، با پست سفارشی همراه با رسید به دبیرخانه شورای قانون اساسی ارسال شود. شورای قانون اساسی با انجام بررسی‌های لازم در مورد صلاحیت معرف‌ها در امر معرفی یک نامزد، صحت صدور معرفی‌نامه، رضایت‌مندی کامل معرف‌ها و پس از حصول اطمینان از قانونی بودن معرفی‌نامه‌ها و اعلامیه نامزدی، فهرست نامزدها را به تصویب می‌رساند. در نظام انتخاباتی فرانسه، شورای قانون اساسی رأساً در تشخیص صلاحیت نامزدها دخالت نمی‌کند.^۳

قابل توجه است که قانون سوم ژوئن ۱۹۵۸ مقرر می‌داشت که رئیس‌جمهور باید توسط شورای بزرگی از انتخاب‌کنندگان^۴ با حدود ۸۰ هزار نفر و متشکل از نمایندگان

1. Lemasson Laurent « La sélection des candidatures pour l'élection présidentielle: proposition pour une réforme », Revue de la recherche juridique - Droit prospectif, 2003 (3), pp. 2107-2125.

۲. مجید بزرگمهری بررسی تطبیقی شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان در نظام انتخاباتی ریاست جمهوری ایران و فرانسه، نشریه حقوق اساسی، سال چهارم، شماره ۶ و ۷، زمستان ۱۳۸۵، ص ۵۳.

۳. همان، صص ۵۴-۵۳.

4. Grands électeurs

پارلمان و نمایندگان مقامات محلی و سرزمین‌های ماوراء بحار انتخاب شوند. نمایندگان پارلمان که در این حال بخشی از شورا را تشکیل می‌دادند، فقط چیزی کمتر از یک درصد آرای مجموع را در اختیار داشتند.^۱ اما از سال ۱۹۶۲ هم‌زمان با بحران الجزایر و در دوره ریاست جمهوری ژنرال دوگل این مجمع منحل شد و انتخابات ریاست جمهوری به صورت مستقیم برگزار می‌شود.^۲

با این همه، گرچه شرایط برای انتخابات ریاست جمهوری در فرانسه پیچیده نیست و قانون‌گذار شرایط سهلی را برای داوطلبی در این انتخابات قرار داده است ولی در عمل به لحاظ نهادینه شدن نظام حزبی، افراد مشخصی داوطلب پست ریاست جمهوری می‌شوند.

در این چارچوب، یکی از وظایف مهم شورای قانون اساسی فرانسه، «نظارت بر حسن اجرای قانون انتخابات» است. قانون اساسی فرانسه انتخابات ریاست جمهوری را از سایر انتخابات تفکیک کرده است. به طوری که در اصل پنجاه و هشتم آورده است که شورای قانون اساسی بر حسن اجرای انتخابات ریاست جمهوری نظارت می‌کند و این شورا به اعتراضات رسیدگی کرده و نتایج انتخابات را اعلام می‌کند. شورای قانون اساسی به عنوان یکی از عالی‌ترین نهادهای سیستم حکومتی، ایفای نقش می‌کند و گرچه اعضای شورای قانون اساسی از سوی دو مجلس ملی و سنا نیز معرفی و انتخاب می‌شوند، ولی رئیس‌جمهور فرانسه در انتخاب رئیس شورای قانون

۱. در خصوص نظام حقوقی فرانسه نگاه کنید به:

کاترین الیوت و کاترین ورنون، نظام حقوقی فرانسه، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۲.

2. Loi n° 62-1292 du 6 novembre 1962 relative à l'élection du Président de la République au suffrage universel

اساسی نقش اول را داراست. این در حالی است که رئیس شورای قانون اساسی در جای خود در این شورا نقش کلیدی دارد. به طور مثال در صورت تساوی آرای اعضای شورای قانون اساسی، رأی رئیس شورای قانون اساسی «تعیین‌کننده» است. با این همه، از آنجا که شورای قانون اساسی رأساً در تشخیص صلاحیت نامزدها دخالت نمی‌کند، بحث «دور باطل» در نظام انتخاباتی فرانسه مطرح نمی‌شود. شورای قانون اساسی تلاش می‌کند تا قانونی بودن مراحل اجرای انتخابات را تضمین کند و از جمله وظایف این شورا نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری، رسیدگی به اعتراضات راجع به آن و اعلام نتیجه انتخابات است. با این همه، برخی از حقوقدانان با توجه به نقش کلیدی که رئیس شورای قانون اساسی برعهده دارد و از طرفی از سوی رئیس‌جمهور انتخاب می‌شود، نسبت به احتمال طرفداری در انتخابات به نفع رئیس‌جمهور وقت - کاندیدای دوره بعد ریاست جمهوری - انتقاد کرده‌اند.

ب) شرایط انتخاب رئیس‌جمهوری اسلامی ایران

اول این که مطابق اصل ۱۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند...». بنابراین، اصل بر این است که همه افراد ملت یعنی تمامی کسانی که تابعیت کشور را دارند از حق انتخاب شدن به سمت ریاست جمهوری یا مناصب دیگر برخوردار باشند. اما با توجه به ویژگی خاص نظام سیاسی کشور و اهمیت و جایگاهی که این مقام از آن برخوردار است اصل ۱۱۵ قانون اساسی شرایط خاصی را برای داوطلبی این مقام پیش‌بینی نموده

است که اینک به بررسی آن می‌پردازیم.

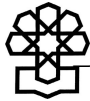
مطابق اصل ۱۱۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «رئیس‌جمهور باید از میان رجال مذهبی و سیاسی که واجد شرایط زیر باشد انتخاب گردد:

ایرانی‌الاصل، تابع ایران، مدیر و مدبر، دارای حسن سابقه و امانت و تقوی، مؤمن و معتقد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور».

۱. شرایط مربوط به تابعیت

۱-۱. ایرانی‌الاصل

ماده (۹۷۶) قانون مدنی، اشخاص تابع ایران را برشمرده است؛ بدون آن که اشاره‌ای به اصطلاح ایرانی‌الاصل نموده باشد. ظاهراً این اصطلاح برای اولین بار در اصول سی و هفتم (در خصوص ایرانی‌الاصل بودن مادر ولی عهد) و پنجاه و هشتم (ایرانی‌الاصل بودن وزیر) متمم قانون اساسی مشروطیت به کار گرفته شده است. اینک در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بار دیگر «ایرانی‌الاصل» بودن یکی از شروط لازم برای داوطلبان ریاست جمهوری مقرر شده است. در این مفهوم تابعیت اصلی ناشی از تولد از پدر ایرانی مستتر به نظر می‌رسد. بنابراین قدر متیقن در فرد ایرانی‌الاصل این است که پدر او ایرانی باشد؛ خواه تابعیت پدر تولدی (اصلی) باشد یا اکتسابی. اما با در نظر گرفتن این که در قانون اساسی، در تعیین تابعیت رئیس‌جمهور به جای تابعیت اصلی، صفت «ایرانی‌الاصل» به کار برده شده، به نظر می‌رسد که این صفت فراتر از مفهوم تابعیت اصلی را در برداشته باشد. بدین معنا که علاوه بر

شخص مورد نظر (رئیس‌جمهور) برای پدر او هم باید قائل به تابعیت اصلی بود.^۱ نتیجه این که داوطلب ریاست جمهوری علاوه بر این که خود باید دارای تابعیت اصلی باشد،^۲ پدر او نیز هم باید اصلاً ایرانی باشد.

۲-۱. تابعیت ایران

این شرط ناظر بر وضع کنونی نامزد است که باید رابطه تابعیت خود را که نمودار علقه و پیوند سیاسی، معنوی و حقوقی وی با کشور تحت مدیریت او است، حفظ کرده باشد.

۲. مدیریت و تدبیر

همیشه جر و بحث‌هایی درباره چگونگی ارزیابی رهبران و صاحب منصبان از دیدگاهی هنجاری و اخلاقی یا نظایر آن وجود داشته است. شاید با اطمینان نتوان نحوه عملکرد مدیران را برحسب شخصیت و خصوصیات فردی‌شان رده‌بندی کرد؛ بلکه ویژگی‌های نظام سیاسی و اجرایی نیز به طور بارزی به مدیران کمک می‌کنند یا مانع عملکرد مطلوب آنان می‌شود. گروه‌ها و احزاب، قوه مقننه و دیوان‌سالاری همگی در پرورش مدیران کارآمد دخیلند. اما قدر مسلم با سنجش خصوصیات فردی اشخاص در متن وضعیت‌های خاصی که آنان طی تجارب پیشین خود با آن‌ها مواجه بوده‌اند می‌توان به درک کما بیش درستی از میزان کارایی و تدبیر آنان دست یافت.

۱. دکتر سیدمحمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت و نهادهای سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۲، جلد دوم، صص ۱-۲۶۰.

۲. ماده (۹۸۲) قانون مدنی نیز اشخاص دارای تابعیت اکتسابی را از رسیدن به مقام ریاست جمهوری و معاونت وی منع می‌کند.

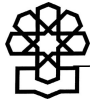

۳. شرایط اخلاقی

اصل ۱۱۵ در بیان شرایط داوطلبان ریاست جمهوری اساساً حاوی صفات و شرایط ایجابی است؛ کسی که دارای شرایط اخلاقی «حسن سابقه و امانت و تقوا» است قطعاً سابقه کیفری ندارد یا احیاناً علیه قوانین انتخاباتی مرتکب جرمی نشده است. به عبارت دیگر صرف نداشتن سابقه محکومیت کیفری برای احراز صلاحیت داوطلبان کافی نیست. بلکه آنان باید دارای یکسری صفات مثبتی باشند که البته اثبات آن‌ها همیشه ساده نیست.

۴. شرایط عقیدتی

ایمان و اعتقاد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور نیز از شروط داوطلبی برای تصدی سمت ریاست جمهوری شمرده شده است. از آن جا که جمهوری اسلامی، نظامی است بر پایه اعتقاد به اصول دین اسلام و مذهب شیعه (اصل دوم قانون اساسی)، می‌توان گفت کسی که معتقد به «مبانی» جمهوری اسلامی است، به مذهب رسمی کشور نیز اعتقاد دارد. اعتقاد به مذهب رسمی کشور یعنی شیعه اثنی‌عشری (اصل دوازدهم) که اصول آن از مبانی جمهوری اسلامی است، بسیار مورد تأکید قانون اساسی قرار گرفته است. چنان که رئیس‌جمهور در مراتب سوگند، خود را متعهد به پاسداری از نظام جمهوری اسلامی و مذهب رسمی و پیروی پیامبر اسلام و ائمه اطهار می‌داند (اصل یکصد و بیست و یکم). از این رو انتخاب شدن به سمت ریاست جمهوری امتیازی است که تنها ایرانیان پیرو مذهب شیعه اثنی‌عشری از آن برخوردارند.

مشکلات موجود و پیشنهادهایی برای اصلاح

اخیراً نمایندگان مجلس شورای اسلامی در جلسه علنی خود فوریت طرح اصلاح موادی از قانون انتخابات ریاست جمهوری (مواد (۲۵) و (۵۵)) را تصویب کردند که در صورت تصویب نهایی آن شرایط انتخاب‌شوندگان یعنی شرایط ثبت‌نام برای نامزدی منصب ریاست جمهوری افزایش خواهد یافت. به عبارت دیگر محدودیتی برای نامزدی این مقام تعیین خواهد شد.

درواقع در ایران تعداد زیاد ثبت‌نام‌کنندگان برای نامزدی ریاست جمهوری و عدم برخورداری اکثریت بزرگی از آنان از شرایط قانونی که حتی بعضاً فاقد حداقل ضوابط قانونی مقرر هستند، باعث رد صلاحیت آنها از سوی شورای نگهبان می‌شود که این امر وقت و هزینه مادی و معنوی زیادی را به خود اختصاص می‌دهد. طرح یاد شده در راستای رفع این مشکل و کاستن از تعداد کسانی است که ابتدائاً واجد صلاحیت برای نامزدی این مقام شناخته می‌شوند. هر چند تعیین شرایط مزبور مغایرتی با حق اعمال نظارت شورای نگهبان به عنوان مرجع نظارتی در تأیید یا رد صلاحیت داوطلبی ثبت‌نام‌کنندگان نخواهد داشت.

در این خصوص باید متذکر شد که تلاش برای تعیین شرایط دیگری علاوه بر شرایط مقرر در قانون اساسی برای تصدی پست ریاست جمهوری مسبوق به سابقه است که شورای نگهبان به دلیل مغایرت موضوع با قانون اساسی، اصلاحیه‌های پیشنهادی را مردود شناخت.^۱

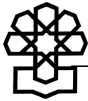
۱. رک به‌نظریه شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۶۰/۴/۱۵ و ۱۳۶۴/۳/۲۵ در واکنش به اصلاح قانون انتخابات ریاست جمهوری: مهرپور، حسین، مجموعه نظریات شورای نگهبان، جلد اول، ص ۶۱ و جلد دوم ص ۲۷۳.

از نقطه نظر اصولی حق انتخاب شدن همانند حق انتخاب کردن حقی همگانی است. یعنی فرض بر این است که همگان از حق انتخاب شدن به سمت‌های «عمومی» برخوردارند، مگر سمت‌هایی که تخصص ویژه‌تری می‌طلبد همانند سمت شهرداری^۱. محدودیت‌ها در این خصوص معمولاً یا محدودیت سنی است یا شروطی سلبی و حداقلی که نامزدها را به‌عنوان شهروندان برخوردار از حقوق اجتماعی - سیاسی بشناساند. ویژگی‌های شخصیتی ایجابی که مستلزم احراز است حتی‌المقدور باید جنبه عینی داشته باشد بدین‌معنا که می‌باید موارد ذکر شده در قانون به‌نحوی مصداقی و مدون روشن شود. در کشورهای دارای نظام حزبی منسجم روند تشخیص صلاحیت‌ها از درون سازوکار داخلی احزاب می‌گذرد و همین امر باعث می‌شود مشکلات نامزدی حزبی در داخل حزب حل‌وفصل شود. در این خصوص احزاب جا افتاده در کشورهای دموکراتیک، سعی می‌کنند روند گزینش نامزدها دمکراتیک باشد تا چندان جایی برای اعمال سلایق شخصی نباشد. در مورد نامزدهای فردی یا مستقل، چنان‌که در فرانسه شاهد آن هستیم، جمع‌آوری امضا از مقامات و مراجع «انتخابی» می‌تواند مؤید صلاحیت نامزد مورد نظر باشد.

اما از نقطه‌نظر سیاسی مهم‌ترین چالش پیش‌رو در صورت تصویب طرح یادشده یا طرح‌های مشابه که امکان نامزدی را منحصر به کسانی می‌کند که دارای سمت‌ها و مشاغل دولتی (کشوری و لشگری) یا خصوصی ویژه‌ای باشند این است که احیاناً شورای نگهبان را با تعداد زیاد ثبت‌نام‌کنندگانی مواجه سازد که از مرحله نخست ثبت‌نام عبور کرده باشند ولی شورای نگهبان آنها را رد کرده باشد. چرا که امکان

۱. رک به آیین‌نامه شرایط احراز تصدی سمت شهردار، مصوب ۱۳۷۷/۶/۱۱.

ثبت‌نام برای افراد به معنی تأیید صلاحیت نامزدی آنان از سوی شورای نگهبان نیست، ولو اینکه ثبت‌نام‌کنندگان همگی از شخصیت‌های سرشناس و به اصطلاح از «رجال مذهبی - سیاسی» کشور باشند و این خود هزینه سیاسی سنگینی بر نظام تحمیل می‌کند.

به هر روی مشکل جاری یعنی کثرت درخواست‌کنندگان نامزدی ریاست جمهوری را باید به‌گونه‌ای حل کرد و طرح یاد شده و تلاش‌های دیگر صورت گرفته برای اصلاح قانون انتخابات ریاست جمهوری نیز در راستای همین هدف ارائه شده است. در واقع مسئله اصلی، نبود تعریفی روشن از رجل مذهبی سیاسی و دشواری تشخیص مصادیق آن است.

الف) یکی از راه‌حل‌ها، سیستم جمع‌آوری امضا از اعضای مجامع و نهادهای دولتی و عمومی «انتخابی» محلی و ملی است که به‌عنوان معرف می‌تواند در شناسایی ویژگی‌های شخصیتی افراد مؤثر باشد.

ب) راه‌حل دیگر، تعیین محدودیت برای انتخاب‌شوندگان است یعنی همان راهی که طرح یادشده پیش گرفته و پیش‌شرط نامزدی برای ریاست‌جمهوری را داشتن یک‌سری سوابق علمی، سیاسی یا مدیریتی مشخص دانسته است که البته تنها در عده خاصی از افراد جامعه قابل جمع است. در خصوص این راه‌حل‌ها نکاتی قابل تأمل است:

۱. نکته اول لزوم گسترده بودن سمت‌ها و مناصبی است که سوابق تصدی و برخورداری از آن از شروط نامزدی به حساب می‌آید. چراکه در غیر این‌صورت شائبه انتخابات محدود پیش خواهد آمد که این امر با اصل همگانی بودن یا مشارکتی بودن انتخابات که اعم است از مشارکت فعال (رأی‌دهی) و مشارکت منفعل (حق

انتخاب شدن) ناسازگار است. هر چند این امر باعث می‌شود که تعداد نامزدهای ریاست جمهوری گسترش یابد.

۲. نکته دوم وجود مرجعی نظارتی برای تأیید صلاحیت نامزدهاست که به نظر می‌رسد با تعیین شرایط سنگین و دشوار برای نامزدی ریاست جمهوری ناسازگار است، مگر آنکه گفته شود شرایط مقرر تنها برای تشخیص رَجَل سیاسی و مذهبی است و «احراز» شرایط دیگر مقرر در قانون اساسی با مرجع نظارتی یعنی شورای نگهبان است.

۳. نکته مهم دیگر اینکه توسل به شیوه‌هایی چون جمع‌آوری امضا یا تعیین شرایط ویژه و محدود برای انتخاب شدن، هیچ‌یک مشکل کثرت نامزدها را حل نمی‌کند. چراکه ممکن است عده زیادی موفق به جمع‌آوری امضا شوند یا از شرایط مقرر قانونی برخوردار باشند. در نتیجه اصل مشکل پیش‌رو ولو به صورت تخفیف‌یافته، همچنان باقی است. راه‌حل ریشه‌ای، وجود و تقویت احزاب و نظام منسجم حزبی است. به‌طور کلی در کشورهایی که دارای نظام ریشه‌دار حزبی هستند، عمده روندهای سیاسی و دمکراتیک از روزنه احزاب می‌گذرد و نامزدها اصولاً نامزد حزبی هستند و از این‌رو مشکل تعدد نامزدها پیش نمی‌آید. هرچند شکل‌گیری سازوکار حزبی مستلزم گذشت زمان است؛ احزاب باید این فرصت را داشته باشند که با تقویت پایه‌های نهادی خود و پی‌گیری مطالبات مردمی بتوانند کسب مشروعیت کرده و با ارائه برنامه‌های مشخص و معرفی چهره‌های محبوب اعتماد عمومی را به خود جلب کنند. در این صورت فرصت چندانی برای سیاست‌های فردی باقی نمی‌ماند، هرچند این روند ممکن است همیشه مطلوب نباشد و با ایجاد نوعی تصلب سیاسی یا بدتر از آن

تشکیل کارتلی از احزاب مسلط^۱ مانع بزرگی در راه برون‌رفت از وضعیت موجود فراهم سازد.

نتیجه‌گیری

بنا به این ملاحظات به نظر می‌رسد الگوی صددرصد مطلوبی برای جلوگیری از به هدر رفتن نیروهای موجود و مشارکت همه‌جانبه ولو از رهگذر نظام حزبی یا نظام انتخاباتی وجود ندارد. البته در این میان و در کنار عناصر نهادی یادشده، عوامل اجتماعی - سیاسی نیز همواره باید مدنظر باشد. تا آنجا که به وضعیت موجود در کشور ما مربوط می‌شود، تعیین شرایط مشخص و عینی‌تری برای نامزدهای ریاست جمهوری از قبیل آنچه در طرح اخیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی مدنظر است. یعنی منوط کردن نامزدی به برخورداری از یک سری سوابق مشخص، به شرط منحصر نبودن مناصب مقرر به سمت‌های سیاسی و دولتی صرف یا احیاناً حذف برخی نظیر مناصب نظامی، می‌تواند در تحقق اهدافی که در کاستن از تعداد نامزدها دنبال می‌شود، مفید باشد.

روش جمع‌آوری امضا به شرطی که معرف‌ها اصولاً از مراجع و مقامات «انتخابی» باشند نیز می‌تواند در تشخیص رَجَل سیاسی - مذهبی و تضمین آشنایی و ارتباط نامزد مربوطه با تشکیلات سیاسی و عمومی موجود بسیار مفید باشد که البته موفقیت همه این روش‌ها منوط به شکل‌گیر احزاب سیاسی به معنای دقیق کلمه است.

شماره مسلسل: ۹۴۲۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی مقایسه‌ای شرایط احراز شایستگی پست ریاست جمهوری در ایران و فرانسه

Report Title: The Comparative Study of the Conditions of the Candidates for the Presidential Election in Iran and France

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه سیاست داخلی)

تهیه و تدوین: سیدعباس پورهاشمی، احمد رنجبر

ناظر علمی: ناصر جمالزاده

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آن‌ها:

۱. انتخابات ریاست جمهوری (Presidential Election)

۲. ایران (Iran)

۳. فرانسه (France)

۴. نامزدها (Candidates)

تاریخ انتشار: ۱۳۸۷/۱۰/۲۱